

metodološki eklekticizem v drugem delu zahteva poleg potrpežljivosti tudi v antropoloških teorijah razgledanega bralca, saj kot glavno orodje za razumevanje lokalnega in globalnega uporablja dinamične modele, ki so izpeljani iz sistemske teorije. Izhodiščna točka vsakršne razprave o kulturni dinamiki sodobnih družb pa mora biti, po Muršičevem mnenju, posameznik. Raziskava Trat potrjuje, da je mogoče kombinirati modele iz sistemske teorije s pomembno in nepredvidljivo vlogo posameznika. Poudarja tudi, da ni izoliranih družbenih procesov, da so vsi, četudi še tako različni procesi, med seboj povezani. Vlogi glasbe v družbi pa mdr. pripisuje funkcijo povezovanja mikro in makro sistemov. Glasba oblikuje tudi individualno in iz tega izvirajočo kolektivno identiteto. Te identitete pa se nenehno preoblikujejo, njihovo spreminjanje pa spremlja tudi igra moči. In zgodba o Tratah in njeni glasbi to nenehno potrjuje.

Mojca Ramšak

Ingrid Slavec Gradišnik, *Etnologija na Slovenskem: Med čermi narodopisja in etnologije*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2000. 634 str., ilustr., Summary.

V odmevih, ki so sledili izidu dela Ingrid Slavec Gradišnik *Etnologija na Slovenskem: Med čermi narodopisja in etnologije*, je bil govor o prvovrstnem kulturnem dogodku. Povsem upravičeno, saj gre glede na obravnavano tematiko za nenavadno obsežno in na izredno bogati dokumentaciji zgrajeno delo. Bibliografija, objavljena v zadnjem razdelku knjige, šteje blizu 2.000 bibliografskih enot domačih raziskovalcev in več kot 300 enot primerjalnega slovstva tujih etnologov in antropologov ter slovenskih in tujih neetnologov. Pri tem kaže posebej poudariti dejstvo, da so naštetna dela v večji ali manjši meri resnično predmet avtoričine razprave.

Avtorica je v knjigi, ki je njena neznatno prirejena doktorska disertacija, natančno pregledala razvoj slovenske etnološke misli v zadnjih sto letih. Ob tem je upoštevala tudi razvoj v tujih nacionalnih etnologijah. Na tej podlagi je upoštevala etnološko vedo v vsej njeni širini, kakor se je izoblikovala skozi posamična obdobja. »Etnologijo razumem široko«, pravi avtorica dela. Opredeljuje jo kot »interpretativno, primerjalno, historično in antropološko, humanistično disciplino, z njenimi narodnimi posebnostmi, kakor jih je z dokumentiranjem realij kulture v preteklosti izraziteje oz. programsko poudarjalo narodopisno izročilo, in z ambicijami po spopolnjevanju spoznanj o univerzalijah človeškega bitja in žitja, o relativizmu kultur, o vsakdanjem življenju tu in zdaj, tam in včasih, ki so, zelo splošno rečeno, bližje antropološkemu spoznavnemu izročilu. Njena delna in splošnejša spoznanja so legitimni produkt predvsem izkustvene spoznavne poti; je torej izrazito empirična veda s posploševalnimi hotenji.« (Str. 19)

Nakazano problematiko je Ingrid Slavec Gradišnikova zajela v celoti. Pač v skladu s spoznanji, ki so se ji izoblikovala med raziskavo. Razčlenjevala je teoretsko-metodološka vprašanja in njihove odseve v raziskovalni praksi. Iskala je pobude in razloge za posamezne raziskovalne usmeritve, za njihovo izoblikovanje in za njihovo spreminjanje. Poskušala je razkriti njihovo zaledje v takšnih ali drugačnih strokovnih usmeritvah širšega značaja, v vsakokratnem miselnem ozračju in v sočasnih družbenih razmerah. Pri tem je prvenstveno pozornost posvečala izjavam in razlagam, tudi merilom in presojam raziskovalcev samih.

Dolgotrajno in mnogostransko preučevanje, opravljeno izredno natančno in skrbno, je dalo izjemen rezultat. Dejstvo je, da tako vsestranske, nadrobno in vestno izdelane analize kakega obdobja v razvoju etnološke misli na Slovenskem še ni opravil nihče. Težko bi našli tako obširno delo za isto obdobje na tujem in tudi za katero drugo humanistično disciplino pri nas.

V zaglavju, ki se nanaša na izročilo narodopisja, je avtorica knjige, lahko rečemo, slovensko narodopisje opredelila na novo. Narodopisje je raziskovala v njegovi celovitosti in po sestavnih delih in je ob tem prišla so spoznanja, da je narodopisje bolj ali manj zaključen pojav v razvoju slovenske etnološke misli. Ugotovila je, da je tako tudi v drugih nacionalnih etnologijah. Narodopisci so bili povsod zagledani v preteklost. Njihovi strokovni pogledi so bili prepleteni z njihovo nazorsko usmerjenostjo. Tako je narodopisna problematika lahko imela dokaj pomembno vlogo v življenju posameznikov in določenih skupin, pri čemer je treba računati z možnostjo večplastnega razumevanja ljudske kulture in ljudskosti. Kljub temu kaže, pač na podlagi današnjih strokovnih pogledov, med splošne slabosti narodopisja šteti izolirano obravnavo posameznih kulturnih pojavov, neupoštevanje njihove medsebojne povezanosti in zanemarjanje njihove družbene podlage. Spričo tega je, po besedah avtorice, »predvojno slovensko narodopisje v poskusih odslikovanja ljudske kulture ali življenja naroda, večinoma ponujalo podobo nekonfliktnega sveta in življenja« in je tako »spominu ohranilo izbrane dogodke in predmetni svet slovenskega kmeta, zamolčalo pa njegove skrbi in stiske« (str. 212-3).

Razvoj slovenske etnološke misli v zadnjih štirih desetletjih je zaobjet v zaglavjih »Nova metodološka obzorja« in »Teorija in praksa«. Kritični pretres spreminjanja in dopolnjevanja predmeta etnološkega preučevanja in teoretsko-metodoloških pogledov je njuna poglobitna vsebina. V njunih okvirih nas avtorica detajlno seznanja z bolj ali manj deklarativnim prehajanjem s pozitivistične naravnosti h genetično-strukturalni metodološki usmerjenosti. Predstavi nam uveljavljanje zanimanja za način življenja in vsakdanjost, ki je potekalo vzporedno. Nadaljuje z obravnavo ljudske kulture, ki je bila temeljna sestavina prejšnjega, narodopisno in folkloristično naravnane strokovnega prizadevanja. Opozori nas na tesnejše povezovanje slovenske etnologije s splošno etnologijo, na družboslovno raziskovalno izhodišče, ki je novo, in na vključevnje sodobnosti v etnološke raziskovalne okvire. Poudarjen je pomen tega dela. Ustrezen poudarek dobi zanimanje za kulturno spreminjanje, ki nadomesti raziskovanje kulturne raznovrstnosti. Seveda pa avtorica dela ne spregleduje pomanjkljivosti, povezane s strokovnimi težnjami zadnjih desetletij. Mednje šteje nezadostno opredeljenost pojmov način življenja in vsakdanjost, zanemarjanje razprav o pojmu kultura in s tem povezano potrebo po zamenjavi temeljnega pojma struktura s pojmom sistem.

Delo Ingrid Slavec Gradišnikove je izredno poučno kot celota, saj gre za genetično obravnavo pojavov, ki so vsi po vrsti, vsak po svojih delih, kot prežitki, še vedno bolj ali manj živi. Razumljivo pa je, da so še posebej zanimiva avtoričina stališča glede zdaj žgočih vprašanj. O njih je dovolj izčrpno govor v več zaglavjih in še posebej v sklepnem poglavju z naslovom »Za epilogo: O 'antropologizaciji' etnologije«.

Avtorica je seveda prepričana, da je status posameznih disciplin spremenljiv. Iz generacijskih in podobnih razlogov je dojemljivejša za novejšje pojave v razvoju slovenske etnologije. Zato so razumljiva in obenem tehtna njena opozorila, kje vse so pomanjkljivosti in vrzeli v sedanjih teoretsko-metodoloških vodilih v slovenski etnologiji. Posebej pa kaže poudariti stališče, da je treba pri načrtovanju nadaljnega

razvoja etnologije v prvi vrsti upoštevati konkretni narodni kontekst. Nacionalnih posebnosti v evropskih etnoloških vedah pač ni mogoče spregledati, pa čeprav imamo še tako velike primerjalne ambicije. Etnična zavest je, kot vse kaže, še kako živa. Očitke o vrtičkarstvu in zaplotništvu, večkrat naslovljene na etnološko misel kar poprek, avtorica knjige odločno zavrača.

Spričo posamičnih predlogov, da bi bilo treba etnologijo dopolniti ali celo nadomestiti s kulturno antropologijo, kar je bilo v primeru Oddelka za etnologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani do določene mere tudi uresničeno, je temu vprašanju v knjigi posvečena ustrezna pozornost. Razčlenjeni so teoretsko-metodološki vidiki, ki se nanašajo na razmerja med etnologijo in kulturno antropologijo, pri čemer je bilo analitično delo opravljeno z vso akribijo in kolikor mogoče nepristransko.

Avtorica knjige ugotavlja, da nas številni raziskovalci po svetu opozarjajo, da ni prav, če z izrazom antropologija imenujemo kak določen »predmet« ali disciplino. Antropologijo bi kazalo razumeti kot polje spoznavanja ali vednosti, kot najširši interes za spoznavanje človeka. Celostno človekovo misel o sebi in človeštvu naj bi bogatila številne znanstvene discipline z raziskovanjem različnih vidikov. Na tej podlagi je mogoče vsako spoznanje, ki se dotika človeka, v osnovi označiti za antropološko. Posebej v ZDA je ta celovitost bolj opredmetena in dobiva v zadnjem poldrugem desetletju posnemovalce tudi na Slovenskem. Iz navedenega razloga je avtorica zadržana do pogostega »rokohitrskega istenja« antropologije s kulturno antropologijo ali s katero drugo antropološko (sub)disciplino. Ustrezna pa se ji zdi strnjena opredelitev antropologije domačega izvira, ki govori o antropologiji kot najsplošnejši empirični znanosti o človeku, katere glavni veji sta biološka in kulturna oziroma socialna antropologija, raziskuje pa vse človeške skupnosti v vseh časovnih obdobjih, čeprav je dajala prednost »prvobitnim« ljudstvom zunaj Evrope.

Združitev etnografije in etnologije, ki je bila izvedena marsikod v Evropi in tudi pri nas, je po avtoričinem mnenju močno zblížala evropsko etnologijo in ameriško kulturno antropologijo. Govor je celo o sopomenskosti etnologije in kulturne antropologije. Po mnenju avtorice pa se zdi, da predstavitev »slovenske« različice (kulturne) antropologije »ni bila koherentna niti v poimenovalnem, še manj v konceptualnem ali metodološkem pogledu«. Videti je, da ni »upoštevala širših antropoloških komentarjev, še manj pa je prisluhnila tukajšnjim strokovnim razmeram«. Rečeno je, da je bila razložitev razmerja med kulturno antropologijo in etnologijo metodološko šibka in nepreprečljiva. Zapostavila je domače strokovno izročilo, spoznanja in potrebe po njihovi utrditvi. Toda v zadnjih letih naj bi prišlo pri nas do sprememb. Avtorica pravi, da posamezniki skrbno preučujejo bližino in oddaljenost med etnologijo in kulturno antropologijo, pri čemer ugotavljajo, da je obema lastna etnografska metoda, se pa glede ciljev in pristopov nekoliko razlikujeta. Kulturno antropologijo odlikujejo koncepti in prijemi, ki so uporabni za raziskave dinamičnih kulturnih sistemov in podsistemov v sodobnosti. Identiteta etnologije na Slovenskem pa se utrjuje predvsem z drobnoglednim raziskovanjem.

Spričo določene zagatnosti v razvoju slovenske etnološke misli v zadnjem obdobju je knjiga Ingrid Slavec Gradišnikove še posebej dobrodošla. Teoretsko-metodološka raven omenjenega razvoja je obdelana izredno natančno, lucidno in po obsegu v popolnem sozvočju z zasnovo dela. Tako imenovano operativno raven pa bo kazalo kdaj obdelati posebej. Priporočljivo bi bilo, da bi se tudi tega dela lotila avtorica knjige, o kateri govorimo. Seveda, če ji niso dogajanja, ki so jih izzvala zgoraj omenjena stališča, vse skupaj do kraja priskutila.

Slavko Kremenšek